

BROBYGGE SOCIAL- OCH EMOTIONELL UTVECKLING

Från förskolan till gymnasiet

Hedemora kommuns skolor 2008

Uppdraget

I kommunens skolutvecklingsgrupp, SKUG, föddes 2002 tanken på ett forum för pedagogiska frågor inom ämnena svenska och matematik. Anledningen var att elevernas resultat i ämnena inte var de önskade och såg ut att försämrats.

Tankarna ledde fram till det som idag kallas Brobygge. Avsikten med Brobygge är att det ska finnas en röd tråd, en samstämmighet, från förskolan t o m gymnasiet om vad ämnet ska innehålla och vilket upplägg för undervisningen som ska gälla i de olika åldrarna, så att alla barn/elever i Hedemora kommun får likartade förutsättningar.

Inspirerade av Brobyggetanken och Birgitta Kimbers föreläsningar i ämnet social- och emotionell utveckling, SET, kom under våren 2007 tankar från bl. a. elevhälsan och rektorsgruppen om ett motsvarande Brobyggepro-

Uppdraget som gruppen fick var följande:

- Skapa gemensamma värderingar kring barn och elevers sociala och emotionella utveckling i olika åldrar.
- Formulera målkriterier och aktiviteter för barn och elever i olika delar av skolan från förskolan till gymnasiet.
- Skapa bra övergångar genom hela skolsystemet.
- Skapa möten, mötesplatser mellan pedagoger från olika verksamheter i kommunen.
- Skapa förståelse och kännedom om varandras arbetsuppgifter.
- Arbeta mot skolplanens prioriterade områden trygghet och samverkan.
- Utarbeta ett förslag till kompetensutvecklingsplan för pedagogerna.

jekt med fokus på elevers sociala miljö och färdigheter.

En stor del av barnen och eleverna i våra förskolor/skolor behöver stöd i sin socialiserande utveckling. Vi vet också att dagens samhälle ställer krav på förmåga till kommunikation och samspel i arbetslivet, det är därför viktiga färdigheter som vi har möjlighet att ge våra barn och elever under deras tid i skolan. Genom det här arbetet skapas också förutsättningar för ett gott skolklimat, vilket gynnar uppfyllandet av elevernas kunskapsmål.

Huvuddelen av arbetet ska fokusera på insatser och aktiviteter som gäller alla barn och elever inom förskolan eller i en särskild årskurs. Det kan också vara intressant att prova vad som kan göras för vissa elever som behöver mera stöd och uppmärksamhet än andra i sin sociala och emotionella utveckling.

Under våren 2007 gick en intresseanmälan ut till pedagoger från förskolan till och med gymnasiet och en arbetsgrupp bildades.

Gruppen har därefter under hösten 2007 och våren 2008 systematiskt arbetat med ämnet genom bl.a. regelbundna träffar.

Inledning

Social kompetens

Social kompetens som begrepp är kopplat till sammanhang, situation och person. Begreppet definieras utifrån den värdegrund som gäller. En individ kan utveckla sin sociala kompetens genom att lära sig sociala färdigheter. Sociala färdigheter är ett mer specifikt begrepp som exempelvis innefattar att klara kommunikation och samspel med andra, ha känslomässiga färdigheter och kunna hantera konflikter. Att fungera i sociala sammanhang är något som varje individ behöver träna och utveckla sig i för att möta framtiden.

I förskolan/skolan ligger dessa färdigheter till grund för lärandet.

Emotionell kompetens

Emotionell kompetens är förmågan att identifiera och hantera emotioner hos sig själv och andra. Emotioner är upplevelser med motsvarighet i kroppen, beteenden som är kopplade till dessa är ex tänka, känna och agera. En individ kan utveckla sin emotionella kompetens genom att bli medveten om och träna sin självkänsla, sin kreativitet och sin förmåga att klara motgångar. Emotionell kompetens är en viktig del i social kompetens men är delvis oberoende av den. Forskning visar att det finns ett samband mellan hög emotionell kompetens och förmågan att leva ett gott liv i balans med sin omvärld.

Social och emotionell utveckling

En av de viktigaste kunskaperna barn lär sig under barndomen är att samspela och förhålla sig till andra. På de allra flesta arbetsplatser och i olika situationer i livet krävs en hög grad av social samarbetsförmåga.

Barn-/elevgrupper med väl utvecklad social och emotionell kompetens har större möjligheter att koncentrat och med färre störningar tillägna sig lärandet. Social och emotionell kompetens består av en rad färdigheter som medvetet kan läras och tränas på liknande sätt som andra färdigheter. Material grundade på bevis som är uppbyggda på gedigna teoretiska grunder används idag med gott resultat.

Kunskapssyn

Vår kunskapssyn bygger till stor del på vår människosyn, d v s att barnen/eleverna är aktiva kunskapare och villiga att lära. De har behov av att få bekräftelse, beröm, känna motivation, ta ansvar och veta hur, var och vilken kunskap som skall sökas. Hela vardagen är en lärandesituation, i allt vi gör finns lärande för barnen.

Preventionsforskaren Knut Sundell menar att den bästa förebyggande metoden för barns- och ungdomars psykiska hälsa är att lära barn läsa och skriva i de tidiga skolåren. Det krävs social kompetens för allt lärande. Kunskapande i skolan innebär att man ingår i ett socialt sammanhang.

Social emotionell träning är en metod för att säkerställa att alla elever får utveckla verktyg för social kompetens.

Förhållningssätt

Salutogent förhållningssätt innebär att vi har en strävan att se barnets och elevens starka sidor först och bygga på möjligheterna. Uppmärksamma det som fungerar och de beteenden som vi önskar mer av. Att i alla sammanhang ha som utgångspunkt att lägga energi på det ”friska” och positiva/ konstruktiva, inte förtränga det

som stör men inte heller ägna onödig energi på negativa/destruktiva moment.

Aaron Antonovsky har beskrivit innebörden av det salutogena synsättet så här:

Om man tänker sig en flod som någon fallit i, så räddar man personen från att drunkna. Detta kan man säga är analogt med hur sjukvården generellt hanterar sjuka. Nästa steg är att man sätter staket runt floden och förhindrar att någon ska falla i. Staketet kan ses som en parallell till Socialstyrelsens rekommendationer och varningstexter. Det salutogena perspektivet innebär att man istället lär individerna att simma, i livets flod. (Cederblad 1966 rapport, Salutogen miljöterapi i teori och praktik)

Vidare beskriver Antonovsky begreppet KASAM som Känslan Av SAMmanhang, en livshållning som hjälper människor att förstå och hantera sin livssituation. Sammanhanget i tillvaron upplevs när det är *begripligt, hanterbart och meningsfullt*.

Begripligt: Jag förstår både mina egna och omgivningens upplevelser, både det som sker och kan i viss mån förutse det som ska ske. Detta skapar känslan av att saker och ting kommer att ordna upp sig.

Hanterbart: Jag har upplevelsen av att jag själv kan påverka det som sker och att jag har resurser att klara av olika situationer.

Meningsfullt: Jag känner delaktighet och motivation. Utmaningar upplevs meningsfullt och engagerande.

Följande punkter ska vara en riktlinje för vilken inställning man som pedagog bör inta i sättet att bemöta barn och elever i Hedemora Kommun:

- Förmedla optimism!
- Ge beröm, snabbt och ofta.
- Uppmärksamma det positiva, bygg på det som fungerar.
- Var tydlig och konsekvent.
- Var medveten om pedagogrollen som föredöme.
- Visa respekt och förvänta respekt tillbaka.
- Utgå från att alla vill lära sig och vill göra sitt bästa. (Lpo 94)
- Ha höga men rimliga förväntningar på barnen och eleverna och arbeta med att lyfta fram var och en.
- ”Ta barnen på bar gärning när de gör någonting bra.” (Birgitta Kimber)

Ovanstående riktlinjer ska vara under ständig diskussion och utveckling.

Styrdokument

Våra styrdokument har fastslagit att alla som verkar i förskola och skola ska arbeta aktivt med dessa frågor.

Förskolan skall ta till vara och utveckla barnens förmågor till ansvars känsla och social handlingsberedskap, så att solidaritet och tolerans tidigt grundläggs. Förskolan skall uppmuntra och stärka barnens medkänsla och inlevelse i andra människors situation. Verksamheten skall präglas av omsorg om individen och syfta till att barnens förmåga till empati och omtanke om andra utvecklas, liksom öppenhet och respekt för skillnader i människors uppfattningar och levnadssätt. Barns behov av att på olika sätt reflektera över och dela sina tankar om livsfrågor skall stödjas.

Läroplan för förskola, Lpfö 98

Skolan har en viktig uppgift när det gäller att förmedla och hos eleverna förankra de grundläggande värden som vårt samhällsliv vilar på. Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utstötta är de värden som skolan skall gestalta och förmedla.

Skolan skall aktivt och medvetet påverka och stimulera eleverna att omfatta vårt samhälles gemensamma värderingar och låta dem komma till uttryck i praktisk vardaglig handling.

Skolan skall främja förståelse för andra människor och förmåga till inlevelse. Omsorg om den enskildes välbefinnande och utveckling skall prägla verksamheten. Ingen skall i skolan utsättas för mobbning. Tendenser till trakasserier skall aktivt bekämpas.

Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklass och fritidshem, Lpo 94

Skolans uppgift är att låta varje elev finna sin unika egenart och därigenom kunna delta i samhällslivet genom att ge sitt bästa i ansvarig frihet.

Skolan skall vara öppen för enskilda uppfattningar och uppmuntra att de förs fram. Den skall framhålla betydelsen av personliga ställningstaganden och ge möjlighet till sådana.

Skolan skall aktivt och medvetet främja kvinnors och mäns lika rätt och möjligheter. Eleverna skall uppmuntras att utveckla sina intressen utan fördomar om vad som är kvinnligt och manligt.

Det etiska perspektivet är av betydelse för många av de frågor som tas upp i skolan. Därför skall undervisningen i olika ämnen behandla detta perspektiv och ge en grund att främja elevernas förmåga till personligt ställningstagande.

Läroplan för de frivilliga skolformerna, Lpo 94

Övriga lokala styrdokument i arbetet är bl a Hedemora kommuns skolplan, likabehandlingsplanerna samt förskolans pedagogiska deklARATION. Dessa ska användas som verktyg i arbetet med trygghet och allas lika värde. Brobyggedokumentet är en av flera åtgärder för ökad måluppfyllelse i Hedemora kommun.

Frågeställningar vid utvärdering

De frågeställningar som står under rubrikerna Förskola, F-6 och 7-9 och gymnasiet kan användas i arbetet med barnets/elevens individuella utvecklingsplan. Frågorna är ej bundna till en bestämd ålder. Naturligtvis sätts frågan in i den utvecklingsnivå och det sammanhang som barnet/eleven befinner sig i. Frågeställningarna bör kompletteras med följdfrågor för att utvärderingen ska bli ett användbart redskap för hur barnet/eleven ska stöttas i sitt fortsatta socio-emotionella lärande. Genom att ta del av den beskrivande texten av hur de fem begreppen definierats, t.ex empati, kan pedagogen få ökad förståelse för vad som bör utforskas angående barnets socio-emotionella utveckling.

Exempel på följdfrågor:

Med vilka ord beskriver barnet ...?

Finns det situationer där barnet har svårt att ...?

Hur ofta inträffar detta?

I vilka situationer/sammanhang har barnet lätt/svårt att...?

Vilka strategier använder barnet för att hantera ilska/blyghet/rädsla?

¹⁾ *StegVis 1* Committee for Children 2003 Seattle

²⁾ *Om små barns behov och utveckling- Nyare utvecklingspsykologiska och neurobiologiska rön* Magnus Kihlbom, Myndigheten för skolutveckling 2003 Stockholm

³⁾ *Det måste va' sånt som får en att fundera mera...Om hälsoarbete i skolan - från direktiv perspektiv* Agneta Nilsson och Olle Norgren, Myndigheten för skolutveckling 2003 Stockholm

⁴⁾ *Om barn och stress* Ylva Ellneby 1999 Stockholm

Alla elever i Hedemora kommuns skolor ska när de lämnat grundskolan och gymnasiet ha skaffat sig färdigheter inom följande områden:

Självkänedom:

Veta vad man känner och kunna använda sina känslor då man ska fatta beslut; att ha en realistisk bedömning av sina egna förmågor och ett sunt självförtroende.

Känslohantering:

Veta varför man känner på ett visst sätt och veta hur man ska hantera sina känslor så att de, istället för att förstöra för en, hjälper en att klara den uppgift man står inför; att kontrollera sina känslor och kunna vänta med belöning för att nå ett mål.

Empati:

Förstå hur andra känner och kunna se saker ur deras perspektiv; att uppskatta att andra känner annorlunda samt att kunna hantera och förstå dessa olikheter.

Förskolan

Kan barnet benämna sina känslor med rätt namn?

stämmer inte _____ stämmer

Har barnet en realistisk bedömning av sina egna förmågor?

stämmer inte _____ stämmer

Kan barnet visa olika känslor?

stämmer inte _____ stämmer

Kan barnet förklara orsaken till olika känslor?

stämmer inte _____ stämmer

Reagerar barnet på känslouttryck hos andra?

stämmer inte _____ stämmer

Kan barnet visa omtänksamhet och hjälpsamhet mot andra?

stämmer inte _____ stämmer

F - 6

Kan eleven se sina starka och svaga sidor?

stämmer inte _____ stämmer _____

Kan eleven förutse konsekvenser av sitt handlande?

stämmer inte _____ stämmer _____

Har eleven känslor som begränsar el belastar denne?

stämmer inte _____ stämmer _____

Använder eleven sig av strategier/tekniker för att hantera sina känslor?

stämmer inte _____ stämmer _____

Accepterar eleven olikheter och likheter?

stämmer inte _____ stämmer _____

Bemöter eleven andra på ett respektfullt sätt?

stämmer inte _____ stämmer _____

Kan eleven sätta ord på känslor som andra visar?

stämmer inte _____ stämmer _____

7 - 9 och gymnasiet

Uttrycker eleven egna åsikter?

stämmer inte _____ stämmer _____

Kan eleven stå för sina egna åsikter?

stämmer inte _____ stämmer _____

Kan eleven använda sina känslor som ett verktyg för att klara den uppgift eleven står inför?

stämmer inte _____ stämmer _____

Kan eleven se saker ur andras perspektiv?

stämmer inte _____ stämmer _____

Kan eleven omsätta sin förståelse för andra i praktisk handling?

stämmer inte _____ stämmer _____

F - 6

Sätter eleven upp egna nåbara mål?

stämmer inte stämmer

Kan eleven motivera sig själv för att nå uppsatta mål?

stämmer inte stämmer

Fullföljer eleven sina åtaganden?

stämmer inte stämmer

7 - 9 och gymnasiet

Tar eleven initiativ till stöd och hjälp från andra i situationer där det behövs?

stämmer inte stämmer

Prioriterar eleven även långsiktiga mål före kortsiktiga?

stämmer inte stämmer

Uppskattar eleven sina lyckanden och uppnådda mål?

stämmer inte stämmer

Tar eleven initiativ till kontakt med andra elever?

stämmer inte stämmer

Kan eleven anpassa sig till olika sociala sammanhang?

stämmer inte stämmer

Löser eleven konflikter utan hjälp från vuxna?

stämmer inte stämmer

Läser eleven av sociala situationer i samarbete och förhandling med andra?

stämmer inte stämmer

Står eleven emot gruppträck?

stämmer inte stämmer

Kan eleven argumentera för något den vill på ett positivt och övertygande sätt?

stämmer inte stämmer

Övergångar/överlämningssamtal

Vuxnas förhållningssätt är mycket viktigt och därför behövs en samsyn vad gäller social och emotionell utveckling från den pedagog som lämnar över till mottagande pedagog.

Vid överlämningssamtal skall fokus ligga på objektiva, konkreta beskrivningar utan negationer ("inte kan/gör") av barnets och elevens beteende baserat på frågorna:

- När fungerar det bra?
- Vad är det eleven gör?
- I vilka situationer uppstår oönskade beteenden?
- Hur vet du det?

Pedagogernas relation till barnet och eleven ska inte kunna påverka omdömesbeskrivningen. Det är dock viktigt att uppmärksamma varje elevs styrkor och möjligheter istället för att fördjupa sig i problem och svagheter. Detta är en god grund att utgå från i arbetet med att stärka elevens sociala och emotionella utveckling.

Förståelse och kännedom om varandras arbete

Brobyggearbetet i sig har lett till ökad förståelse och samarbete mellan olika pedagoger. Uppfylldandet av elevernas kunskapsmål i Hedemoraskolor skulle kunna förbättras om samarbetet fortsätter och utvecklas. En grundläggande förutsättning för detta är skolledningens engagemang för sociala och emotionella frågor.

Arbetet med den sociala och emotionella utvecklingen skall genomsyra den dagliga verksamheten i förskolan och skolan som ett naturligt inslag. För att pedagogerna ska kunna ge varandra stöd och kunskapsutbyte samt att brobyggedokumentet ska vara ett levande material föreslås att:

- det utses samordnare för området social och emotionell kompetens, som tillsammans med skolförvaltningarna leder brobygget vidare. Gruppen ska bestå av representanter från förskola, skola, särskola, gymnasium och respektive skolförvaltning.

- varje förskola och skola skapar förutsättningar för regelbundna möten i syfte att utveckla det sociala och emotionella arbetet. Mötena skall fastställas i början av läsåret och omfattningen kan vara en till två gånger per termin. Fortbildning i form av föreläsningar och seminarier är viktigt.

- det på varje förskola och skola utses representanter för olika åldrar och att möten ordnas mellan skolorna för att delge varandra hur man jobbar med olika åldersgrupper och hur man kan arbeta förebyggande.

- alla pedagoger får möjlighet till kompetensutveckling inom just detta område.

- brobyggegruppen skall utvärdera och uppdatera dokumentet årligen. Arbetet granskas av ledningsgruppen.

⁵⁾ *Om små barns behov och utveckling- Nyare utvecklingspsykologiska och neurobiologiska rön* Magnus Kihlbom, Myndigheten för skolutveckling 2003 Stockholm

Brobyggegruppens rekommendationer

Arbetet med social och emotionell utveckling ska integreras i den dagliga verksamheten i förskolan och skolan. För att kunna uppnå de sociala och emotionella målen rekommenderas dessutom att viss tid avsätts kontinuerligt varje vecka till arbete med anpassat material:

För förskolan föreslås arbetsmaterialet StegVis 1 – 2 tillfällen/vecka.

För skolår F – 5 föreslås arbetsmaterialet Livsviktigt eller StegVis 1-2 tillfällen/vecka.

För skolår 6 – 9 föreslås arbetsmaterialet Livsviktigt eller StegVis 1 tillfälle/vecka.

För gymnasiet föreslås Livskunskap

Det har bedrivits forskning på StegVis och det är beprövat i många svenska skolor. Eftersom vi inte har erfarenhet av materialet är vår ambition är att ta reda på mer om hur de skolor som jobbat med materialet tycker att det fungerat och återkomma med mer information i nästa upplaga av vårt brobygge eller på annat sätt.

För barn och elever som är i behov av andra insatser föreslås riktade åtgärder så som ART (ilskehantering), SFT (social färdighetsträning), Moralträning, MI (motiverande samtal), sociala berättelser, Jag kan/Bam (lösningsfokuserade samtal),

För pedagoger föreslås i förskolan även TRAS (tidig registrering av språket). Ett pedagogiskt redskap för

att observera kommunikativa samspelsfärdigheter. ICDP (International Child Development Program) ett program om pedagogers förhållningssätt.

För pedagoger i skolår F – 9 föreslås KOMET en utbildning om förhållningssätt och ledarskap i klassrummet.

Litteratur

*Om små barns behov och utveckling - Nyare utvecklingspsy-
kologiska och neurobiologiska rön*

Magnus Kihlblom Myndigheten för skolutveckling,
Stockholm 2003

Det måste va' sånt som får en att fundera mera...

Om hälsoarbete i skolan-från direktiv perspektiv

Agneta Nilsson och Olle Norgren, Myndigheten för
skolutveckling, Stockholm 2003

Om barn och stress

Ylva Ellneby, Stockholm 1999

Litteraturförslag

Social och emotionell träning för barn

Maria-Pia Gottberg, Jönköping 2007

*Att främja barns och ungdomars sociala och emotionella
kompetens*

Birgitta Kimber, Malmö 2006

*Lyckas som lärare – förhållningssätt och ledarskap i klass-
rummet*

Birgitta Kimber, Malmö 2005

*Socialkompetes och problembeteende i skolan – kompetens-
utvecklande och problemlösande arbete*

Terje Ogden, Stockholm 2003

Världens bästa fröken - när modern pedagogik fungerar

John Steinberg, Stockholm 2004

Deltagare i Brobygge Social- och Emotionell Utveckling

Maria Lederud	område Landsbygd
Anna Gummesson	Jonsboskolan
Annelie Ahlbom	Elevhälsan
Pia Andersson	fritidshemmet Rönnen
Carina Tapper-Axelsson	förskolan Björkbacken
Ki Wallner	Elevhälsan
Elisabeth Hällbo	Elevhälsan
Elisabeth Eriksson	Fyrklöverskolan
Margareta Johansson	Stureskolan
Ann-Marie Söderqvist	förskolan Svedjan
Sara Lindell	Vasaskolan
Åsa Gunnarsson	Martin Koch gymnasiet
Jessica Trädgårds	förskolan Ekorren
Marie Gruvsjö	förskolan Bikupan

Hedemora Kommun Box 201 776 28 Hedemora
Tel vx 0225-340 00 www.hedemora.se